

УДК 316.74:2

ОЛЕКСАНДР НЕЛЬГА,

доктор соціологічних наук, провідний науковий співробітник відділу філософських проблем етносу та нації Інституту філософії НАН України

Соціологічний погляд на етнорелігійний чинник формування політичної нації в Україні

Анотація

Стаття присвячена одній з найактуальніших проблем українського сьогодення — формуванню єдиної політичної нації. Вивчення механізмів досягнення суспільної єдності потребує звернення передусім до таких консолідувальних чинників, як соціально-правова держава та громадянське суспільство. Однак для умов України не менш важливими є й етнічний та релігійний чинники. Понад те зрештою йдеться про єдиний етнорелігійний чинник. Спираючись на матеріали статистичних обстежень та результати соціологічних досліджень, а також на висновки соціологів і філософів-релігієзнавців, автор показує складну картину міжконфесійних відносин в українському суспільстві, проблематичність досягнення злагоди у цих відносинах та єдності цілей у релігійному просторі України взагалі. Тому в контексті українського націєтворення етнорелігійний чинник слід розглядати радше як деструктивний, ніж як інтеграційний. Натомість варто розглянути перспективи формування та функціонування так званої громадянської релігії в Україні.

Ключові слова: політична нація, націєтворення, етнос, релігія, релігійні конфесії, етнорелігійний чинник, громадянська релігія

Поняття політичної нації

Сьогодні серед українських суспільствознавців загальновизнано, що “в Україні ... суспільство зіткнулося з фактом відсутності національної інтеграції” [Піддубний, Чепурко, 2009: с. 439]. Так, у рамках національного

опитування “Громадська думка в Україні-2009”, здійсненого Центром соціальних і маркетингових досліджень “СОЦІС” у квітні 2009 року, до запитання “Як би Ви пояснили для себе слово “наші”? Це передусім...” було запропоновано низку варіантів відповідей, найнижчий відсоток серед яких (окрім варіантів “Інше” і “Важко відповісти”) “зібрани” відповіді: “Люди однакового зі мною ставлення до політики” (8,9%), “Люди однакового зі мною ставлення до релігії” (10,6%) та “Моя нація” (19,4%) [Результати, 2009: с. 506]. (Щоправда, досить важливий, на наш погляд, варіант відповіді “Моя етнічна спільнота” автори анкети не передбачили.) Низький відсоток (11,6%) “припав” на варіант відповіді “Національна належність (зрозуміло, що автори анкети мали на увазі етнічну належність. — О.Н.)”, що його було запропоновано до запитання “Що сьогодні об’єднує людей в українському суспільстві?” [Результати, 2009: с. 507].

Дані результати свідчать про те, що ні етнічної сконсолідованості, ні національної єдності у нашому суспільстві поки що не існує, а також про те, що цінність релігії як чинника національної інтеграції є досить низькою. При цьому маємо зазначити, що на сьогодні серед більшості українських суспільствознавців, які досліджують етнонаціональну проблематику, не існує розбіжностей щодо того, яку націю повинно формувати українське суспільство. Вважають, що це має бути політична нація.

Однак для українських вчених залишається необхідність визначитися принаймні серед трьох типів політичних націй, що їх позиціонують сучасні західні соціальні філософи, політологи й соціологи. Йдеться про мультикультурний, територіальний та етноядерний типи. *Перший* з цих типів притаманний так званим іммігрантським (переселенським) суспільствам, які не мають свого етнокультурного ядра і складаються з діаспорних спільнот (США, Канада). *Другий* тип пов’язують із Західною Європою і виокремлюють як такий, що постає на територіальних засадах, без участі етнічних чинників (автори відповідних праць — передусім Ернст Гелнер, а також Ганс Кон, Бенедикт Андерсон, Ерік Гобсбаум, Том Нейрн та ін.).

Політична нація *третього* типу теж пов’язана із Західною Європою, але розглядається як така, що формується навколо етнічного ядра (титульного етносу) суспільства. “Як не парадоксально, — зазначав Ентоні Сміт, — тільки там, де нова держава збудована, як і на самому Заході, навколо панівної етнічної групи, існують найкращі шанси для створення “територіальної нації” й політичної спільноти” [Сміт, 1994: с. 123].

За ретельнішого аналізу виявляється, як показує український етносоціолог В.Арбеніна, що жодна з сучасних політичних націй Західної Європи не виникла без участі етнічного чинника [Арбеніна, 2007: с. 41–43]. Тому реальна кількість моделей цих націй звужується до двох, і як взірць для України постає, зрозуміло, Смітова модель. Адже можна бачити, що сучасні держави Західної, Південної, а сьогодні вже й Центральної Європи демонструють завершений перехід від націй-етносів (Е. Геллнер) до політичних націй, що постали на тілі своїх етнічних ядер (Е.Сміт), навколо своїх титульних етносів.

Що ж до України, то тут є і держава, і її громадяни, але немає ані громадянського суспільства, ані політичної нації. Отже, нагальною є потреба у ви-

вченні причини такого стану речей і пошуках шляхів його подолання. Однією з найважливіших стартових засад такого вивчення і таких пошуків має бути той факт, що *український народ* (як сукупність усіх етнічних спільнот країни), набувши державності, набув разом з нею нової додаткової якості, тобто став ще й *сукупністю громадян*. Але це не перетворило його автоматично на *політичну націю*, бо остання — це не механічна сукупність простих носіїв громадянства. Політична нація — це зінтегроване утворення. Однак це — не просто населення або певною мірою примусово створена сукупність людей на кшталт територіальної нації або нації-держави. Це — *органічна єдність* громадян, зінтегрованих національною ідеєю і почуттями національного патріотизму та національної гордості. Політична нація — це *політична спільність* громадян.

Етнічна маркованість політичної нації

Політична нація, як було вище зазначено, не може не бути етнічно маркованою спільнотою. У зв'язку із цим доцільно наголосити, що власне етносом є лише та спільнота людей, котра споконвічно живе на своїй етнічній землі-батьківщині, і ця земля є спільнотою власністю цього етносу. У Європі (за поодинокими винятками) історично склалося так, що на сьогодні етнічною основою нації є її автохтонне ядро (=титульний етнос): у Польщі — поляки, в Угорщині — угорці, у Німеччині — німці, в Україні — українці тощо.

Частка ж певного етносу, що відірвалася від своєї землі-батьківщини (вірмени або росіяни у Франції; турки у Німеччині; українці у Португалії; поляки або болгари в Україні тощо), є вже не етносом, а діаспорним утворенням. І не тому, що ця частка втратила свої основні етнічні ознаки, а тому, що вона живе не на своїй етнічній землі-батьківщині, а на землі іншого етносу, для якого його земля теж є споконвічною спільнотою власністю.

При цьому прагнення відстоювати, стверджувати своє спільнотне право бути господарем на своїй власній етнічній землі, бажання пересвідчуватися у визнанні цього права і повазі до нього з боку діаспорних спільнот, а також з боку сусідніх націй є найсуттєвішою рисою будь-якого сучасного європейського титульного етносу. Саме на засадах таких поваги й визнання сформувалися, існують (а сьогодні вже й інтегруються у наднаціональні об'єднання) політичні нації Європи. Відповідно держави цих націй, як зазначає американський етнополітолог М.Волцер, “діють так, щоб репродукувати чоловіків і жінок певного типу: норвежців, французів, данців тощо. ...Найліберальніші національні держави (візьмемо як приклад Норвегію, Францію та Нідерланди) ... зацікавлені в культурному виживанні нації (читай: “етносу”. — *О.Н.*), що становить більшість населення держави” [Волцер, 2004: с. 93–94].

Натомість етнонаціональна політика української держави об'єктивно призводить до розчленування єдиного етнічного простору країни. Адже наявний донедавна Державний комітет України у справах національностей (читай: “етнічних меншин”. — *О.Н.*) та релігії уже своєю назвою відокрем-

лював усі етнічні меншини (22,2% населення) від етнічних українців як титульного етносу, як етнічного ядра суспільства.

Але й реальна діяльність цього Комітету не суперечила його назві. Так, наприклад, 25 травня 2010 року Комітет провів “круглий стіл”, присвячений обговоренню проекту Закону України “Про Концепцію державної етнонаціональної політики України” [Проект, 2010]. Ознайомлення з текстом свідчить, що цей проект зорієнтований переважно на етнічні меншини. Адже в ньому вже у визначенні “державної етнонаціональної політики України” постулюється мета “забезпечення гармонійного розвитку української нації загалом і національних меншин та етнічних груп в Україні”. Але, оскільки далі у проекті стверджується, що “українська нація – всі громадяни України”, а етнічна група “відрізняється від національної меншини тим, що етнос, частиною якого вона є, в процесі етногенезу не створив власної держави”, тобто обидві вони є етнічними меншинами, то стає зрозумілим, що автори Концепції, розчинивши етнічних українців серед “всіх громадян України”, “відсунувши” їх у бік, пріоритетним об’єктом турботи держави запропонували зробити етнічні меншини.

Якщо конкретніше, то в *соціально-економічній сфері* Концепцією було запропоновано “створення організаційних і правових умов для розвитку підприємництва та традиційних видів господарської діяльності представників національних меншин і етнічних груп”; у *культурно-гуманітарній сфері* – “створення умов для збереження й розвитку мов національних меншин та етнічних груп, їхньої етнокультурної спадщини (історії, національних звичаїв, традицій)”. Отже, ні розвиток підприємницької діяльності, ні збереження і розвиток мов титульного етносу України авторами Концепції не взято до уваги.

Як ставало зрозумілим із порівняння змісту проекту “Концепції державної етнонаціональної політики України” з відповідними європейськими практиками, цей проект повністю протилежний етнонаціональній політиці цих держав, котрі вже зінтегрувалися у політичні нації й сьогодні активно створюють єдиний наднаціональний простір. З огляду на західний досвід, а також виходячи із нагальних завдань інтеграції нашого суспільства у політичну націю українська держава повинна суттєво підкоригувати пріоритети своєї етнонаціональної політики.

Етнорелігійний чинник формування політичної нації в Україні

Виходячи з того, що, з одного боку, у процесі формування політичної нації етнічний фактор відіграє визначальну роль, що при цьому політична нація в Україні не може сформуватися інакше, ніж шляхом єднання представників усіх етнічних меншин навколо українців як титульного етносу, мусимо, з іншого боку, обов’язково враховувати *факт щільної єдності етнічного й релігійного феноменів в Україні*, яка (єдність) має глибоке історичне коріння. Адже оскільки Україна впродовж віків не мала власної держави, то *функцію консолідатора* етнічних українців фактично тривалий час виконувала церква. Тому роль релігії та церкви як чинників націєтворення у нашо-

му суспільстві слід досліджувати у нерозривному зв'язку з етнічним чинником, тобто — як дію єдиного *етнорелігійного чинника*.

Щоб мати уявлення про роль цього чинника у націєтворчому процесі в Україні, необхідно принаймні: 1) розкрити загальний характер зв'язку релігійного з етнічним; 2) встановити, яким є рівень релігійності та якою є конфесійна належність кількісно домінантного титульного етносу — українців; 3) відобразити сутність сучасних реалій етнорелігійних відносин в Україні; 4) з'ясувати, яким є потенціал націєтворчої конструктивності етнорелігійного чинника і якими можуть бути механізми реалізації цього потенціалу за умов сьогоденної України.

Власне кажучи, належить показати, що в Україні політична нація постає як маркована не тільки етнічно, а й релігійно. При цьому не можна абстрагуватися від того, що в Україні не існує ні “етнічних релігій”, ні “етнічних конфесій”. Але “релігійні ідеї, навіть маючи понадетнічний характер, що характерно зокрема для християнства, все одно реалізуються в національній (етнічній. — *О.Н.*) формі, бо ж носії релігійності з необхідністю належать до певного етносу” [Колодний, 2009: с. 151].

У цілому релігійній ситуації в Україні притаманні певні риси. *По-перше*, за рівнем релігійності населення Україна посідає одне з перших місць у Європі. Як вважає один із провідних сьогоденних українських фахівців у галузі філософії та соціології релігії Анатолій Колодний, “можна сказати, що релігійність в Україні стала масовою” [Колодний, 2009: с. 161]. *По-друге*, як стверджує український соціолог релігії Л.Рязанова, сьогодні “в конфесійному просторі України домінують християнські конфесії (97,6%), а серед них лідирує православ'я (77,3%)” [Рязанова, 2009: с. 343]. При цьому “для багатьох, навіть зовсім далеких від релігії людей віднесення себе до православ'я є способом маркування своєї етнічної, культурної й конфесійної ідентичності” [Рязанова, 2007: с. 145]. *По-третє*, сьогодні в Україні маємо понад 120 релігійних течій і церков. І хоча Україна є радше релігійно плюральною країною, її поліконфесійність має наслідком те, що “такого букета міжконфесійного і міжцерковного протистояння, яке нині є в Україні, не знає жодна з країн світу” [Колодний, 2009: с. 163].

Остання обставина, що є вельми важливою для з'ясування можливостей націєтворення в Україні, заслуговує на особливу увагу. Релігія у суспільстві, як відомо, постає водночас як мінімум у двох іпостасях: 1) на рівні природного прагнення людини осягати вищі смисли буття релігія — це явище духовної культури; 2) на рівні організації культових практик вона являє собою такий соціальний інститут, як церква. У межах духовної культури релігійне фактично поєднується з етнічним, оскільки етнічне історично визрівало як своєрідна абсорбція ментальних підвалів Ойкумени. Однак на рівні обрядових практик релігійне несе у собі загрози роз'єднання єдиного тіла етнічної спільноти.

Таким є, наприклад, сьогоденний поділ колись єдиного південно-слов'янського етносу сербів, хорватів і боснійців на, відповідно, православних, католиків та мусульман. Таким є й сьогоденне розчленування єдиного українського етносу на кілька православних, ширше — християнських конфесій. Разом із тим, як зазначає сучасний український релігієзнавець

А.Арістова, “вітчизняні релігієзнавці майже одноставні у висновку, що на українському ґрунті міжконфесійні конфлікти набули специфічної забарвленості — стали не просто конфліктами інтересів, а й зіткненням етнокультурних ідентичностей” [Арістова, 2007: с. 215].

Україна є християнською країною з домінуванням православ'я [Рязанова, 2007: с.144], але історично склалося так, що у самому православ'ї на територіях української держави домінує не УПЦ КП — церква, яка стоїть на позиціях конфесійної і національної незалежності, а УПЦ МП — залежна від Московського Патріархату частина Російської Православної Церкви. Завважмо, що, наприклад, у таких православних країнах, як Вірменія, Грузія, Румунія, Болгарія або Греція, православні церкви є національними й незалежними. Отже, за умов наявного у сучасній Україні міжконфесійного розбрату, який, зрозуміло, позначається на міжетнічних відносинах і найгостріше виявляє себе саме у відносинах між УПЦ МП і УПЦ КП, етнорелігійний чинник відіграє щодо процесів творення політичної нації радше деструктивну, ніж конструктивну роль.

Але, на думку певних українських релігієзнавців, політологів, а також політиків-практиків, в Україні соціально-інтегративними механізмами, здатними перетворити етнорелігійний феномен на чинник націєтворення, могли б послугувати національна релігія та національна церква, єдина помісна православна церква, українська держава тощо. Наскільки ж реальними є ці можливості?

1. Наявність, з одного боку, того органічного злиття етнічного і релігійного феноменів, що воно історично виникло в Україні, а з іншого боку — багатоманітність і водночас конфліктність українського конфесійного простору і, зрештою, потяг українського етносу до свого відродження, все це веде до спроб “національно орієнтованих сил в Україні *використати саме релігію як засіб відродження українського етносу* (курс. мій. — О.Н.). За допомогою певних конфесій, оголошених національними, вони прагнуть подолати чинники, що протягом століть сприяли денационалізації українців” [Колодний, 2009: с. 105]. Утім, професор А.Колодний вважає, що стати загальнонаціональною релігією українців, виконувати роль національного інтегратора не можуть ні УПЦ МП, ні УПЦ КП, ні Українська автокефальна православна церква, ні греко-католицизм, ні, тим паче, рідновірство [Колодний, 2009: с. 106–107].

2. З огляду на кількісне і статусне домінування православної церкви в Україні останніми роками українські мас-медійні засоби та представники владної еліти неодноразово порушували проблему створення єдиної помісної православної церкви. Розв'язання цієї проблеми вочевидь пов'язувалося як із досягненням незалежності української держави, так і з формуванням в Україні політичної нації. Але Анатолій Колодний, який професійно вивчає цю тему, здійснює два доволі песимістичні прогнози щодо православ'я в Україні взагалі, а саме: “...Перше — нічого православним розраховувати на те, що їх статус у нас колись буде таким, як, скажімо, в Росії, Грузії, Білорусі чи Румунії, тобто державним чи біля цього. Друге — не слід ... плекати якусь особливу надію на те, що Православ'я колись стане загальнонаціональною ідеологією, за допомогою якої можна буде духовно об'єднати

наш народ. Покладаючись лише на Православ'я, ангажуючи цю конфесію, можна буде лише посіяти в країні ворожнечу й смуту” [Колодний, 2009: с. 241].

Отже, хоча однією з найпотужніших соціальних інституцій українського суспільства, здатною сприяти націєтворенню, могла б стати єдина помісна православна церква, однак у найближчому майбутньому її створення не видається можливим.

3. Правомірно спитати: “А чи взагалі спроможне розколоте українське православ'я самотужки об'єднатися?” Наприклад, А. Колодний дає негативну відповідь щодо перспективи об'єднання православних церков України без втручання *державного чинника*, оскільки самі церкви далекі від консенсусу щодо цієї проблеми [Колодний, 2009: с. 51].

Існує й інший бік проблеми втручання держави у процес формування політичної нації в Україні. Річ у тому, що органічний симбіоз традиційних для України української етнічної та етноменшинних спільнот із традиційними для кожної з них конфесіями породжує феномен *етнорелігійного*, неможливого поза межами політичних процесів суспільства, й передусім такого, як націєтворення. Тому формування української політичної нації за умов поліетнічного складу населення може успішно відбуватися, якщо держава створюватиме можливості для вільного функціонування національних релігійних течій різних діаспорних і автохтонних етноменшинних спільнот на теренах України. Так, для німецької етноменшинної спільноти такою течією є лютеранська церква, для чеської і польської — католицька, для грецької — греко-православна, для єврейської — іудейська. “Певний вплив на життя деяких етнічних меншин в Україні, зокрема етносу-автохтона — кримських татар, має й іслам. Релігія є чинником єднання караїмів та кримчаків” (див.: [Колодний, 2009: с. 156]).

Проблема само модернізації релігії

Якби сталося так, що єдина помісна православна церква України постає вже завтра, то чи була б вона здатна виконувати націєтворчу функцію? На це запитання не всі дослідники-релігієзнавці і соціологи релігії готові дати ствердну відповідь, бо мають великий *сумнів щодо здатності православ'я до само модернізації*

Як вважає, наприклад, Л. Рязанова, православ'я є тією ортодоксальною гілкою сучасного християнства, що відтворює доктрини раннього християнства з такими його цінностями, як позитивне оцінювання бідності, незалежність від приватної власності, зневага до господарських успіхів та матеріального статку, смиренність, покірливість, жертвовність. Отже, “цінності православ'я з їх нехтуванням земним, зневагою до побуту і комфорту доволі несумісні з західними цінностями здоров'я, молодості, заможності, насолоди життям” [Рязанова, 2009: с. 340]. З огляду на націєтворчі завдання неприйнятність того православ'я, яке побутує сьогодні на теренах України, полягає також у тому, що характер його релігійності “на відміну, наприклад, від протестантської чи новітніх релігійних рухів не передбачає обов'язкового перебування у певній релігійній громаді, яка здійснює не тільки регла-

ментацию, контроль, а й солідаристські практики, будучи не лише референтною групою, а й групою підтримки в тяжких життєвих ситуаціях” [Рязанова, 2009: с. 346].

Як свідчить професор Колодний, “в розмовах з послідовниками нових релігій відчуваєш їх щастя від того, що вони не слідкують за традиційно пропагованими християнством концептами про гріховність і потойбічну відплату. Ці релігії вчать людину тому, як жити в повсякденні, як зробити життя не випробуванням, а радістю. Ця парадигмальна зміна християнської віри робить привабливими для молоді нові релігії” [Колодний, 2009: с. 162].

Певною підставою для з’ясування ролі християнства взагалі як етно-релігійного чинника формування української політичної нації можуть, на мій погляд, слугувати розмірковування сучасного українського соціолога релігії М.Паращевіна. “Якщо на початку існування християнства та протягом Середньовіччя, — пише він, — основна увага спрямовувалася на потойбічне існування, з перевагою, так би мовити, ідеї „що ти можеш зробити для Бога та Церкви”, то тепер відбулася трансформація в напрямі служіння церкви саме людині, за принципом „що Церква може зробити для мене в цьому житті”. Внаслідок цього великі релігійні організації стали одними з багатьох організацій, що мають забезпечувати комфорт земного існування. І релігія змушена грати на одному полі і за одними правилами з іншими, світськими організаціями. Тож коли ці інші організації не мають відповідей на кризові умови, то не мають їх і релігійні організації” [Паращевін, 2009: с. 337]. І навпаки, якщо продовжити ці розмірковування, коли певні державні інституції або політичні партії (або ті і ті разом) намагаються зінтегрувати народ у політичну націю, а церкви продовжують, як це є у нас в Україні, “грати виключно на своєму (старому) полі”, то політична нація не постане.

Громадянська релігія як можливий новий засіб націєтворення

Відшукуючи відповідь на питання про те, як Україні здолати той стан, коли майже масова релігійність населення постає на тлі мозаїчної конфесійності, доповнюваної певною експансією УПЦ МП, вдумливий дослідник-релігієзнавець А.Колодний звертається до ідеї *громадянської релігії* (ГР). Розкриваючи зміст цього феномена, він зазначає: “В ідеологічній системі ГР власне релігійні елементи зведені до мінімуму, а релігійна лексика, символи, фразеологія й культові елементи використовуються для впровадження цілком земних завдань. У культову систему ГР включається й інаугурація президента країни, і поклоніння національному прапору та гімну, і вшанування видатних осіб свого народу, місць визначних подій в його історії, і організація національних свят, різних церемоній тощо. “Священними писаннями” для них є конституція країни, твори видатних духівників нації” [Колодний, 2009: с. 311].

При цьому А.Колодний вважає, що для формування в Україні такої ГР існує підґрунтя. Зокрема поліконфесійність країни, відсутність абсолютно і повсюдного домінування тої чи тої конфесії чи церкви, поширена серед українців міжконфесійна толерантність. Понад те, цей дослідник вважає,

що певною мірою процес формування ГР в Україні вже триває [Колодний, 2009: с. 311, 312].

Однак не слід підходити до громадянської релігії як до універсального заміника традиційних релігій. Обмеженість ГР полягає в тому, що вона являє собою квазірелігійні переконання та ритуали (від салютування національному прапору й аж до міжнародних спортивних подій), здатні виконувати лише функцію виховання *соціальної солідарності* і досягнення *політичної легітимності* у суспільстві [Джери Д., Джери Дж., 1999: с. 144]. Тому громадянська релігія, будучи здатною сприяти об'єднанню громадян у політичну націю, мабуть, не в змозі виконувати деякі латентні функції, що є прерогативою традиційних релігій, які є, за висловом американського соціолога релігії Р.Бели, “носіями вищих цінностей суспільства” [Американская социология, 1972: с. 277].

Проте можна припустити, що саме громадянська релігія найкращим чином може поєднуватися із такими складниками політичної нації європейського гатунку, як етнічне ядро та основні цінностей громадянського суспільства. Ця релігія, відсуваючи на другий план традиційні релігійні конфесії, здатна зруйнувати знов-таки традиційну “зрошеність” із ними їхнього етнічного контингенту, а разом із тим — окремішність етноконфесійних спільнот. Не кажучи вже про те, що, скажімо, греко-католицизм несе в собі паліативи колишнього польського колоніалізму, а сучасне православ'я в Україні є полем потужних тисків учорашньої північної метрополії, які Україна майже не здатна здолати.

Отже, традиційно-етнорелігійний феномен, взятий як засіб творення політичної нації в Україні, слід кваліфікувати як такий, що радше виявляє свою неспроможність, ніж потужну потенцію. Вочевидь, він потребує або суттєвої модернізації, або докорінної зміни його форми.

Висновки

Можна стверджувати, що, по-перше, релігійність в Україні є масовою; по-друге, українське суспільство не є зінтегрованим у націю. Проте якщо релігія й може поставати як об'єктивний чинник творення політичної нації в Україні, то лише за умови, що відповідні суспільні суб'єкти активно-свідомого використання її як засобу такого творення розумітимуть, що цей чинник є фактично *етнорелігійним*.

Однак здійснений аналіз переконує: *православ'я* у нашій країні, з огляду на його розколотість, внутрішню конфронтацію, а також вже відчутні сьогодні архаїчність і консервативність, неспроможне бути ні чинником, ні засобом націєтворення. Так, професор А.Колодний обґрунтовано заперечує можливість створення в Україні єдиної помісної православної церкви. Але, враховуючи внутрішню сутність сьогоднішнього православ'я, слід, мабуть, погодитись з думкою Л.Рязанової. “Буде єдина помісна православна церква в Україні чи не буде, — пише вона, — політичні еліти все одно будуть змушені шукати підґрунтя та ідеї для консолідації українського суспільства в інтересах його стабільності й розвитку” [Рязанова, 2007: с. 151].

Чи можна з огляду на це пов'язувати перспективи націєтворення в Україні із *протестантизмом*? Адже, як твердить А. Колодний, в Україні зростає мережа протестантських організацій, які вже становлять 25% від загальної кількості релігійних організацій України. За наявних темпів зростання через 10 років їхня частка становитиме близько 50% [Колодний, 2009: с. 79]. Однак маю зауважити, що в очах більшості віруючих України ця течія християнства не є традиційною й пов'язана з їхньою етнічною належністю. Привабливість протестантизму (особливо для молодшої частини віруючих) гадаю, полягає радше у його більшому демократизмі та в реальних ознаках модерності. Але він не є в Україні етнорелігійним феноменом. Тому *протестантизм* позбавлений в Україні етнічної бази й не несе із собою (і в собі) загальнонаціональних символів і міфів, не здатний поставати ні як чинник, ні як засіб творення політичної нації в Україні.

Отже, *громадянська релігія* має у цьому сенсі ту перевагу, що об'єднує вже не так навколо ізоляційно-традиційних етнорелігійних, як навколо спільних національних цінностей і символів, які переважно належать титульному етносові нашої країни-держави, тобто етнічним українцям. Саме для них найменш відчутною може стати відмінність між етнічним і національним.

Тому найбільшою мірою у громадянській релігії має бути зацікавлений саме український етнос. Адже така релігія здатна уможливити подолання розколотості українства на конфесійних засадах, зробити його спроможним етнічно консолідуватися, стати для нього ефективним засобом інтеграції суспільства у націю. І такий засіб у руках всього українського суспільства міг би виконувати роль ефективного, нетрадиційно-етнорелігійного чинника націєтворення.

Джерела

Американская социология. — М., 1972.

Арбеніна В.Л. Етносоціологія : навч. посіб. / Арбеніна В.Л. — Х., 2007. — 316 с.

Арістова А.В. Релігійні конфлікти в сучасному світі: природа, вияви, шляхи врегулювання : [монографія] / А.В. Арістова. — К. : НТУ, 2007. — 336 с.

Волцер М. Коментар / М. Волцер // Мультикультуралізм і "Політика визнання" / Чарльз Тейлор. — К. : Альтерпрес, 2004. — С. 92–96.

Джери Д. Большой толковый социологический словарь (Collins) : т. 1 (А–О) / Д. Джери, Дж. Джери ; пер. с англ. — М. : Вече : АСТ, 1999. — 544 с.

Колодний А.М. Релігійне сьогодення України: роздуми, оцінки і прогнози : тематична зб. вибр. статей і тез / Колодний А.М. — К. : Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, 2009. — 450 с.

Паращевін М. Чинник релігії: роль віри в життєвих випробуваннях / М. Паращевін // Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. — К. : ІС НАНУ, 2009. — С. 328–337.

Піддубний В. Перспективи консолідації українського суспільства / В. Піддубний, Г. Чепурко // Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. — К. : ІС НАНУ, 2009. — С. 439–448.

Про Концепцію державної етнонаціональної політики України : Проект Закону України, представлений Державним комітетом України у справах національностей та

релігії учасникам “круглого столу”, що відбувся 25 травня 2010 р. в приміщенні Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України.

Результати національного опитування “Громадська думка в Україні–2009”. Омнібус : додаток // Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. — К. : ІС НАНУ, 2009. — С. 477–548.

Рязанова Л. Релігійне життя України: сучасні тенденції пристосування / Л. Рязанова // Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. — К. : ІС НАНУ, 2009. — С. 338–346.

Рязанова Л. Українське православ'я у контексті можливості створення єдиної помісної православної церкви / Л. Рязанова // Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. — К. : ІС НАНУ, 2007. — С. 143–151.

Сміт Е. Національна ідентичність / Сміт Е. — К., 1994. — 223 с.